

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7447>

Number: 68 , p. 235-255, Summer I 2018

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Süreci / Publication Process

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date - Yayın Kabul Tarihi / Publication of Acceptance Date

12.12.2017

29.06.2018

Yayınlanma Tarihi / The Published Date

15.07.2018

POSOF VE ÇEVRESİNDEKİ TARİHİ CAMİLER *HISTORICAL MOSQUES IN POSOF AND ITS ENVIRONS*

Prof. Dr. Ali Murat Aktemur

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2619-9017>

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü

Öz

Posof ve çevresi, doğası, iklimi, zengin bitki örtüsü ve tarihi geçmişi kadar, kültür varlıkları açısından da adeta bir müze niteliğinde, son derece zengin ve çeşitli somut kültür varlıklarını barındırmaktadır. Bu vesileyle doğa ve kültür turizmine açılmayı çoktan hak eden şirin bir yurt köşemizdir.

Yörede ahşap tavanlı ve düzgün kesme taş duvarlı Osmanlı döneminden kalma cami örnekleri kültür varlıkları içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu yapılarda özellikle minber, vaaz kürsüsü, mahfil ve tavan göbeklerinde Neo-Barok üslupta ahşap oyma işçilikle karşılaşılır. Ayrıca bazı camilerdeki kalem işi örnekleri, ikonografik ve sanatsal açıdan önemli özellikler içermektedirler.

Posof, geçmişte Türk-Gürcü sınırını çizen Cak Suyu Vadisi'ndeki Cak Kalesi ve çevresinde yerleşim kurmuş, aynı zamanda Kıpçak Atabeklerinin de ataları olan Kıpçak ve Kuman soylu Türkler'den dolayı, özellikle Gürcü kaynaklarında, Çake ya da Cakeli olarak anılmıştır.

Cumhuriyet devrinde Posof şekline dönüşen kelimenin orijinali olan Poshov sözcüğünün kaynağı ise, eski Türkçedeki meşe-ormanlık anlamlarına gelen buşe, bişe sözcüklerinin, Gürcücedeki dere anlamına gelen khev sözcüğü ile birleşmesi sonucu ortaya çıkan ve ormanlık dere anlamını alan Poshov kelimesinden gelmektedir.

Osmanlı döneminde Posthov ya da Poshov diye anıldığı kaynaklardan net bir şekilde anlaşılan ve kelimenin anlamına uygun şekilde, gerçekte de ormanlık ve meşelik dereler ve vadilerle parçalı bir araziye sahip olan Posof, zengin bir tarihi geçmişe sahiptir. Milattan önceki asırlardan günümüze çeşitli kavimler ve medeniyetlerin yerleşim alanı olmuş Posof'ta, kesin olarak bilinen ilk medeniyeti milattan önce IV. binde Hurritler'in kurduğu kabul edilir. Sırasıyla, Ukhimeaniler, Mittaniler, Hititlerin daha sonraki kolları olan Azzi-Hayaşalılar medeniyet kurmuştur. En kuzey sınır olmasına rağmen yöredeki pek çok kale yerleşiminde izleri görülen Urartu Medeniyeti'nin de varlığı anla-

şılmaktadır.

Uzun süre Sasaniler ve Bizansa mücadele alanı olan Posof ve Çevresi, Milattan Sonra VI.ve VII.yüzyıllarda Orta Asya kaynaklı Batı Hun kollarının akınına uğramıştır. Oğuzlar,Sibirler, Göktürkler'in kolları ile Hazar Türkleri birleşerek bölgede güçlü bir Türk hakimiyeti oluşturmuşlardır . XI. yüzyıldaki Anadolu Selçuklu hakimiyeti ve devamındaki Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti, yöre tarihi ve kültürünün Türk-İslam kimliğinde devamı için büyük fonksiyon üstlenmişlerdir.

Yörede Türk-İslam medeniyetinin ve kültürünün önemli kalıntıları mevcuttur. Bunlar arasında makalemizin konusunu oluşturan camiler de önemli yer tutmaktadır. Aşağıda Posof çevresindeki tarihi camiler, plan, mimari ve süsleme özellikleri bakımından sırayla tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Posof, Cami, Ahşap, Tavan, Kalem İşi, Ahşap Oyma, Neo-Barok

Abstract

Posof and its environs, nature, climate, rich vegetation and historical background as well as cultural assets in terms of almost a museum in nature, rich and various concrete cultural assets are hosted. By this means, it is a charming dormitory that deserves to be opened to nature and culture tourism.

Examples of mosques dating from the Ottoman period with wooden ceilings and regularly cut stone walls in the region have an important place in cultural assets. In these structures, especially in the minbar, preface, mahfil and ceiling navel, Neobarok style carved woodwork is encountered. In addition, examples of pencil work in some glasses are important features in terms of iconography and art.

Posof is known as Çake or Cakeli especially in the Georgian sources because of the Kipchak and Kuman noble Turks who had settled in and around Cak Castle in the valley of Cak Suyu which drew the Turkish-Georgian border in the past and also the ancestors of Kipchak Atabekleri.

The source of the word Poshov, which was the origin of the veil that transformed into Posof in the Republican era, comes from the words of Poshov, which came to the oak-woody meanings of the ancient Turkic, the word boca, which eventually merged with the word khev meaning the Georgian stream.

Posof has a rich historical background, clearly understood from sources referred to as Posthov or Poshov in the Ottoman period, and in fact, with a woodland and marshland as well as a piece of land with valleys. Milton had been the settlement area of various tribes and civilizations from the previous centuries. In Posof, the first known civilization was Milatov IV. It is assumed that the Hurriler established it. In turn, Ukhimeanis, Mittens, Azzi-Chios, the later arm of the Hittites, established civilization. Although it is the northernmost border, the existence of Urartian Civilization, which is seen in many castle settlements in the region, is also understood.

For a long time Sasan and the struggle area of Byzantium, Posof and its vicinity, Milat, came to the influx of the Western Hun arms of Central Asia in the 6th and 8th centuries. The Oghuzes, the Siberians, the branches of the Göktürks and the Hazar Turks united to form a strong Turkish dominion in the region. XI. The Ottoman and Turkish Republic dominated the Anatolian Seljuks in the 20th century and they played a major role in continuing the Turkish-Islamic identity of local history and culture.

There are important remnants of the Turkish-Islamic civilization and the culture of the region. Among these, the glasses that constitute the subject of the article are also important. Below, the historic glass around Posof will be introduced in order of plan, architectural and decorative features.

Key Words: Posof, Mosque, Wood, Ceiling, Pencil Work, Wood Carving, Neo-barok

Giriş

Doğu Anadolu Bölgesinin Erzurum-Kars Platosuna dahil olan ve Ardahan İlimizin sınırları içerisinde yer alan Posof, 623 km²'lik yüzölçüme sahip olup, batıdan Artvin'in Şavşat İlçesi ile, doğu, kuzey ve kuzeybatıdan Gürcistan, güneyden Ardahan-Hanak, güneydoğudan Ardahan-Damal ilçeleri ile sınır komşusudur.

Kür Irmağı(Kura)'nın bir kolu olan Posof Çayı ve buna bağlı daha küçük çay ve derelerin oluşturduğu dar ve derin vadiler ile yüksek tepeliklerin oluşturduğu parçalı ve engebeli bir arazi yapısı söz konusudur.

Posof, geçmişte Türk-Gürcü sınırını çizen **Cak Suyu Vadisi**'ndeki **Cak Kalesi** ve çevresinde yerleşim kurmuş, aynı zamanda Kıpçak Atabekleri'nin de ataları olan Kıpçak ve Kuman soylu Türklerden dolayı, özellikle Gürcü kaynaklarında, **Çake** ya da **Cakeli** olarak anılmıştır¹.

Cumhuriyet devrinde Posof şekline dönüşen kelimenin orijinali olan **Poshov** sözcüğünün kaynağı ise, eski Türkçedeki meşeormanlık anlamlarına gelen **buşe,bişe** sözcüklerinin, Gürcücedeki dere anlamına gelen **khev** sözcüğü ile birleşmesi sonucu ortaya çıkan ve ormanlık dere anlamını alan **Poshov** kelimesinden gelmektedir².

Osmanlı döneminde **Posthov** ya da **Poshov** diye anıldığı kaynaklardan net bir şekilde anlaşılan ve kelimenin anlamına uygun şekilde, gerçekte de ormanlık ve meşelik dereler ve vadilerle parçalı bir araziye sahip olan Posof, zengin bir tarihi geçmişe sahiptir. Milattan önceki asırlardan günümüze çeşitli kavimler ve medeniyetlerin yerleşim alanı olmuş Posof'ta, kesin olarak bilinen ilk medeniyeti milattan önce IV. binde Hurriler'in kurduğu kabul edilir. Sırasıyla, Ukhimeani-

ler, Mittaniler, Hititlerin daha sonraki kolları olan Azzi-Hayaşalılar medeniyet kurmuştur. En kuzey sınır olmasına rağmen yöredeki pek çok kale yerleşiminde izleri görülen Urartu Medeniyeti'nin de varlığı anlaşılmaktadır³.

Uzun süre Sasaniler ve Bizansa mücadele alanı olan Posof ve Çevresi, Milattan Sonra VI. ve VII. yüzyıllarda Orta Asya kaynaklı Batı Hun kollarının akınına uğramıştır. Oğuzlar, Sibirler, Göktürklerin kolları ile Hazar Türkleri birleşerek bölgede güçlü bir Türk hakimiyeti oluşturmuşlardır⁴. XI. yüzyıldaki Anadolu Selçuklu hakimiyeti ve devamındaki Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti, yöre tarihi ve kültürünün Türk-İslam kimliğinde devamı için büyük fonksiyon üstlenmişlerdir.

Yörede Türk-İslam medeniyetinin ve kültürünün önemli kalıntıları mevcuttur. Bunlar arasında makalemizin konusunu oluşturan camiler de önemli yer tutmaktadır. Aşağıda Posof çevresindeki tarihi camiler, plan, mimari ve süsleme özellikleri bakımından sırayla tanıtılacaktır.

1. Posof ve Çevresindeki Tarihi Camiler

1.1. Posof Merkez Camii

Posof ilçe merkezinde yer alan cami, giriş kapısındaki yeni harflerle yazılmış kitabesine göre 1883 tarihinde yaptırılmıştır (Foto. 1).

1 M. Brosset, Histoire de la Georgie(Gürcüceden Türkçeye çeviri),I. Partie, Petersbourg,1849, s. 456. ; M. F. Kırzioğlu,Kars Tarihi,İstanbul,1953, s. 376-384.

2 A. Ocak, "Tarihi Süreçte Posof",Posof Araştırmaları, Ankara 2014, s. 40.

3 M. F. Kırzioğlu, Ardahan Armağanı, Ankara 1990, s. 20-32.

4 Y. Halaçoğlu, "Ardahan"mad. ,T. D. V. İslam Ansiklopedisi, C. III. ,s. 350. ;P. Tuğlacı, Osmanlı Şehirleri, İstanbul 1985,s. 31. ;E. Konukçu, Ardahan Tarihi, Ankara 1999, s. 55.

Foto. 1– Posof Merkez Camii’nden.

Kareye yakın dikdörtgen planlı yapının, son dönemlerde onarıldığı, onarımdan sonra basit bir son cemaat yeri ve minare eklendiği anlaşılmaktadır. Basık kemerli giriş kapısı, kaval silmelerin oluşturduğu profilli kuşakla çerçevelenmiştir. Yapı içerisinde dört ahşap desteğe oturan bir mahfil bulunmaktadır. Yarım yuvarlak basit niş şeklindeki mihrabın son onarımla, tıpkı mahfil gibi orijinalitesini yitirdiği ve ahşap mihrap halini aldığı görülür. Mahfil ve mihrap gibi, mihrabın sağında yer alan minber ve ahşap tavan da son onarımlarla orijinal kimliklerinden uzaklaştırılmıştır (Foto.2).

Dört duvar üzerine kareye yakın dikdörtgen planlı caminin orijinalitesini yitiren tavanı dıştan kırma piramidal saç kaplı basit bir çatı ile sonlandırılmıştır.

Cami, güney, doğu ve batı yönlerden

ikişer basık yuvarlak kemerli pencere ile aydınlanmaktadır. Kuzey yönde ise, cephenin tam ortasına açılmış, kaval silmelerden profilli sövelere sahip ahşap kanatlı kapı yer alır.

Yapı düzgün kesme taş mimari kimliğe sahiptir. Caminin içerisinde muhafaza edilmekte iken, bugün koruma amacı ile Kaymakamlık lojmanı bahçesine taşınan, 1926 tarihli, bir sütunun kaide ya da başlığına ait bir parça, üzerindeki Osmanlıca cümlelerle Cumhuriyetin önemine vurgu yapmaktadır. Şöyle ki: **“Cumhuriyet güneşi her ufukta yazılmaz. O güneşin doğduğu iller şendir ağlamaz”** ifadelerinin yazılı olduğu bu taş(Foto.3), muhtemelen kurtuluş mücadelesi veren Posof halkının, Cumhuriyetle birlikte yaşadığı özgürlük ve refah sevincinin, Cumhuriyetin ilk yıllarında inşa edilen bir yapının taşına kazınmasıyla tezahür edilmiştir.

Foto. 2– Posof Merkez Camii’nden.

Ayrıca bu taşta ay ve günü ile birlikte 1926 tarihi yazılıdır.

Posof Merkez Camii haziresinde, Os-

manlı döneminden kalma, 1771, 1916, 1883 tarihli ve kültür tarihimiz için önem arz eden mezar taşları yer almaktadır.

Foto. 3– 1926 tarihli ve Cumhuriyet yazıtının olduğu taş.

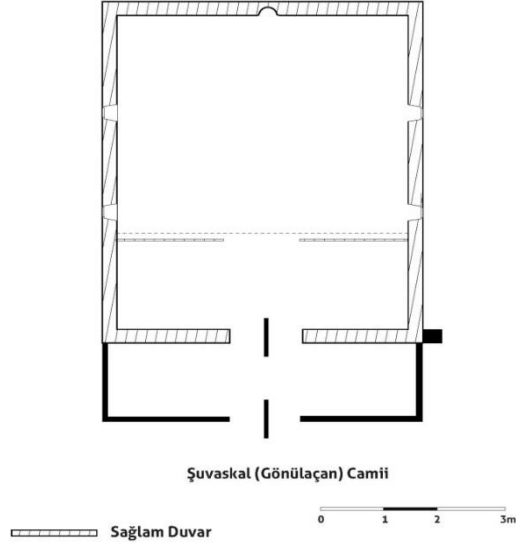
1.2. Gönülaçan (Şuvaskal) Köyü Camii

Eski adı Şuvaskal olan Gönülaçan Köyü'nde yer alır(Foto.4). Üzerindeki kitabe de Hicri 1327 tarihi kayıtlıdır. Bu tarih Miladi 1909 tarihine denk gelmektedir. Önünde (kuzey) basit bir son cemaat yeri ve kuzeybatı köşesinde orijinal olmayan ve sonradan eklenen minaresi bulunan yapı, kareye yakın dikdörtgen planda tasarlanmış ahşap tavanlı cami örneklerinden biridir (Çizi. 1). Orijinali ahşap olan minarenin yerine 1990'lı yıllarda mevcut taş minare yapılmıştır. Son cemaat yeri ise 1969 yılında eklenmiştir.

Güney, doğu ve batı cephelerinde ikişer adet basık yuvarlak kemerli mazgal pencere ile aydınlanan yapının kuzeydeki girişi yine basık yuvarlak kemerli olup, taştan söve-

lere sahiptir(Foto.5). Bu sövelerin kaval silmelerden oluşan profillerle dekore edildiği dikkati çeker. Yapının harim kısmının kuzeyinde ahşap bir mahfil, mihrabın sağında yine ahşap minber, solunda ise ahşap vaaz kürsüsü yer alır(Foto.6).

Son yıllarda yapılan basit onarımlar her ne kadar yapıyı asli kimliğinden uzaklaştırmış olsa da, XIX. yüzyıl sonu – XX. yüzyıl başlarının karakterini yansıtan tarihi Türk ahşap oymacılık sanatından çok şey kaybetmemiştir. Zira, gerek mahfil, gerek tavan, gerek minber ve gerekse vaaz kürsüsü, özellikle bitkisel ağırlıklı olmak üzere, geometrik ve bitkisel motifli ahşap oyma işçilikleriyle, harim kısmına girilince gözleri ve dikkatleri üzerine çeker (Foto.7,8,9,10).

Çizim 1. -Gönülaçan (Şuvaskal) Köyü Camii Planı

XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarında özellikle Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerinde yaygınlaşan ahşap tavanlı cami inşa geleneği ve aşırı plastik Neo-Barok üslupta bitkisel ağırlıklı, geometrik ve bitkisel motifli ahşap oyma sanatı, caminin giriş kapısının ahşap kanatlarında başlar. İçeri girince tavanı taşıyan ahşap taşıyıcılar ve bunlara bindirilen ahşap kirişlerde,

doğadan alınan çiçek ve yaprak motiflerinin aşırı plastik şekilde ve natural bir biçimde ahşaba işlendiği görülür.

Ahşap mahfilin yarım daire biçiminde öne çıkıntı yapan sundurmasının, mihrap yönüne bakan yüzeyi adeta doğayı ahşap üzerindeki dekorasyona taşımışçasına, çiçek, yaprak ve dal motifleri ile göz doldurur.

Foto. 4- Gönülaçan (Şuvaskal) Camii.

Mahfil kadar yoğun dekorasyona sahne olmuş bir başka mimari unsur da ahşap minberdir. Gerek yan aynalıkları, gerek taç kısmı ve gerekse köşk kısmı, hatta süpürgelik kısımlarının çevre bordürleri ve köşk altı bordürleri, adeta hiçbir boş yer kalmamacasına dekorasyona tabi tutulmuştur. Buralarda Neo-Barok tarz bir üslupla, doğadan alınan motifler geometri ile de kaynaştırılarak, yüzeyden aşırı taşkın bir biçimde ve natural bir anlayışla işlenmiştir. Aynı hususiyetler vaaz kürsüsü için de geçerlidir.

Yapının ahşap işçiliği kadar dikkati çeken bir başka yanı da kubbenin cidar kısmında ve beden duvarlarının bazı kısımlarında dikkati çeken Neo-Barok karakterli kalem işi süslemelerdir. Bu süslemeler her ne kadar

son zamanlarda yenilenmiş olsalar da, karakter bakımından orijinal kimliğini korumuşlardır.

Göbek kısmı ahşap olan ve yoğun bir bitkisel dekorasyona sahip olan kubbenin cidar kısmında, doğadan alınan çiçek, dal ve yaprak motifleri kalem işi süsleme olarak işlenmiştir.

Duvarlarda bitkisel ağırlıklı kalem işlerinin yanında, yer yer Neo-Barok karakterli perde ve askı-çelenk motifleri de kalem işi süslemenin motifleri olmuşlardır.

Ayrıca her ne kadar orijinal olmasalar da, milli mücadele yıllarının tezahürü olarak, sancak, kılıç ve tüfek gibi motifler de kalem işi olarak duvarlara resmedilmişlerdir (Foto.11).

Foto.5 – Gönülağan (Şuvaskal) Camiinden.

Foto.6 – Gönülaçan (Şuvaskal) Camiinden.

Foto.7 – Gönülaçan (Şuvaskal) Camiinden.

Foto. 8– Gönülaçan (Şuvaskal) Camiinden.

Foto.9 – Gönülaçan (Şuvaskal) Camiinden.

Foto. 10– Gönülaçan (Şuvaskal) Camiinden.

Foto.11 – Gönülaçan (Şuvaskal) Camiinden.

1.3.Sarıdarı (Tepesümde) Camii

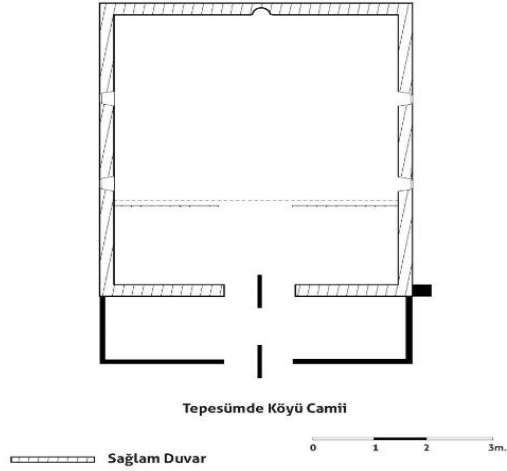
Sarıdarı (Tepesümde) Köyü'nde yer alan cami, üzerindeki kitabeye göre, 1342 hicri tarihinde inşa edilmiştir. Bunun miladi karşılığı 1924 yılıdır(Foto.12).

1924 tarihli yapı, dikdörtgen planlı ve düz dam örtülü olarak inşa edilmiştir(Çizim 2), sonradan tavanı dıştan kırma konik saç kaplama çatı ile kaplanmıştır. Neo-Barok üslupta zengin ahşap oyma işçiliğe sahip bir iç mekan düzeni olduğu anlaşılan yapının son onarımlarda, ahşap mahfiline, ahşap tavan göbeğine, ahşap taşıyıcıların başlık ve kirişlerindeki süslemelere ait unsurların kaldırıldığı ve yerlerinin sıva üzerine kalem işi süsleme ile, taklit bir dekorasyona tabi tutulduğu anlaşılmaktadır(Foto. 13). Bu ahşap süsleme unsurlarının da, caminin sonradan ilave son cemaat yerine

açılan kuzey duvarına asılarak korunduğu ve sergilendiği görülür(Foto.14).

Yapının ahşap minber ve vaaz kürsüsündeki, aşırı plastik şekilde işlenmiş bitkisel motiflerden oluşan, Neo-Barok tarz ahşap dekorasyon, sökülen ahşap oyma süsleme unsurlarıyla aynı üsluptadır(Foto.15). Ahşap oyma işçilik örneklerinde, doğadan alınan çiçek, yaprak ve kıvrık dal motiflerinin dekorasyon unsuru olarak esas alındığı görülmektedir(Foto.16,17,18).

Duvarlar düzgün kesme taşla örülmüştür. Yapının orijinalde düzgün kesme taş duvarlı, ahşap tavanlı, Neo-Barok üslubunda ahşap oyma işçilikli bir cami olduğu, son onarımlarla mimari kimliğinden epey kaybettiği anlaşılmaktadır.

Çizim 2. - Sarıdarı (Tepesümde) Camii Planı

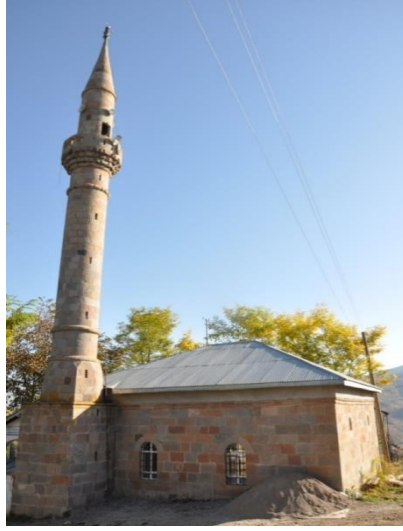

Foto.12 – Sarıdarı (Tepesümde) Camiinden.

Foto.13 – Sarıdarı (Tepesümde) Camiinden.

Foto.14 – Sarıdarı (Tepesümde) Camiinden.

Foto. 15- Sarıdarı (Tepesümde) Camiinden.

Foto.16 – Sarıdarı (Tepesümde) Camiinden.

Foto. 17- Sarıdarı (Tepesümde) Camiinden.

Foto.18 – Sarıdarı (Tepesümde) Camiinden.

1.4.Türkgözü (Badele) Camii

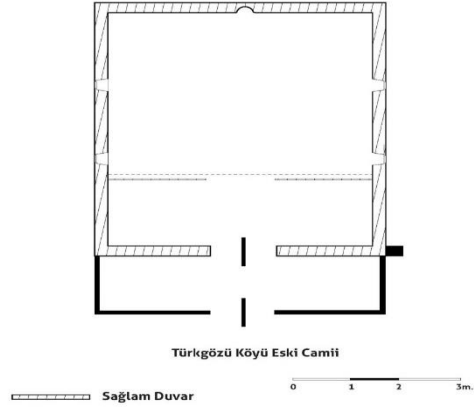
Türkgözü (Badele) Köyü'nde yer alan ve günümüzde kullanılmayan cami(Çizim 3, Foto.19), girişindeki kitabesine göre 1286 hicri, 1869 miladi tarihinde inşa edilmiştir(Foto.20). Yörede ayakta kalan en eski camilerden biri olan yapının, vaaz kürsüsünde yer alan ve 1339 hicri(1921 miladi) tarihini taşıyan kitabe(Foto.24), yapının 1921 tarihinde onarım gördüğüne ve minber,vaaz kürsüsü gibi Neobarok tarz süslemeli ahşap unsurların eklenmesine işaret etmektedir.

Yapının girişinde yer alan kitabede:

“sahibül hayrat vel hasanet amel-i usta Hüseyin ve Ahmed sene 1286 (1869)” ibareleri kayıtlıdır.

Dikdörtgen tasarımlı ve düzgün kesme taş duvarlar üzerine ahşap tavanlı yapı içerisindeki, minber, vaaz kürsüsü ve ahşap tavan göbeği, bitkisel ağırlıklı olmak üzere, Neobarok tarz, bitkisel ve geometrik motiflerle dekore edilmiştir (Foto.21,22,23).

Bugün yeni inşa edilen cami kullanıldığı için, terkedilmiş ve bakımsız bir yapı görünümündedir. Üst örtü ve duvarlar çökmeye başlamış durumdadır.

Çizim 3. - Türkgözü (Badele) Köyü Eski Camii Planı

Foto.19 -Türkgözü (Badele)Camiinden.

Foto.20 –Türkgözü (Badele) Camiinden.

Foto. 21–Türkgözü (Badele) Camiinden.

Foto.22 –Türkgözü(Badele)Camiinden.

Foto.23 –Türkgözü(Badele)Camiinden.

Foto. 24–Türkgözü(Badele)Camiinden.

1.5.Kurşunçavuş (Sece) Camii

Kurşunçavuş (Sece) Köyü'ndeki cami, yöredeki en eski tarihli camilerden biri olup (Foto.25), bugün yeni yapılan cami kullanıldığı için ibadete kapatılmış durumdadır. Üzerinde 1796 tarihinin kayıtlı olduğu bir taş bulunmaktadır. Her ne kadar bu tarihi, yapının kitabesine ait bir tarih ve inşa tarihi olarak kabul etmek, onarım geçirme, ya da her hangi bir yerden devşirme olarak bu yapıda kullanılma ihtimali de olduğu için zor olsa da, yapının mimari özellikleri de, özellikle tavan dekorasyonu XVIII. yüzyıl sonları-XIX. yüzyıl başlarının karakterini yansıttığı için, bu tarihin inşa tarihi olma ihtimali büyüktür. Belki de kitabesi tahrip olduğu için, orada yer alan inşa tarihi, sonradan duvardaki taşta kazınarak işlenmiştir.

Kareye yakın dikdörtgen planlı ve ah-

şap taşıyıcılar üzerine ahşap tavanlı cami, kullanılmamakta ve bir depo işlevi görmektedir. Zengin ahşap dekorasyonlu tavanı ve tavan süslemeleri korunup, bir kültür varlığı olarak gelecek kuşaklara aktarılması gereken tarihi eserlerden biri durumundaki bu yapının depo olmaktan kurtarılması, restore edilmesi ve yaşatılması gerekir.

Düzgün kesme taş duvarlı yapının, kare kesitli ahşap taşıyıcıları üzerine ahşap atkılar atılmış, atkılar arasına ise düzenle ve ölçüyle kesilmiş ahşap tahtalar çakılarak örtü oluşturulmuştur. Ahşap atkılar arasında kalan her bir boşluk birer tavan göbeği biçiminde zengin oyma işçilikli dekorasyon alanları olarak düşünülmüş, çeşitli geometrik motifler ayrı ayrı işlenip, çakılmak suretiyle, son derece zengin ve renkli ahşap işçilik uygulanmıştır(Foto.26,27,28). Yapının beden duvarlarında

yer yer çevredeki farklı kimlikte yapılardan devşirme malzeme izleri tespit edilmiştir (Foto. 29).

Foto. 25–Kurşunçavuş (Sece) Camii'nden.

Foto.26 –Kurşunçavuş(Sece)Camii'nden.

Foto. 27–Kurşunçavuş(Sece) Camii'nden.

Foto.28 –Kurşunçavuş(Sece) Camii'nden.

Foto. 29–Kurşunçavuş(Sece) Camii'nden.

1.6.Beykent (Vahla) Camii

Beykent (Vahla) Köyündeki cami(Foto.30), 1251 hicri,1836 miladi tarihli olup, yöredeki en eski tarihli camilerdendir.

Kareye yakın dikdörtgen tasarımlı ve ahşap direkler üzerine düz dam örtülü cami, son yıllarda yapılan onarımlarla tarihi kimliğinden epeyce kaybetmiş durumdadır. Kapalı

olduğu ve kullanılmadığı için içerisine giremediğimiz bu tarihi caminin de, yöredeki Kurşunçavuş (Sece) Camii ile aynı özellikler-

de olduğu, ahşap işçilik açısından benzer örnekleri taşıdığı bilinmektedir.

Foto.30 –Beykent (Vahla) Camiinden.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Posof ve çevresi milattan önceki asırlardan günümüze zengin bir tarihi geçmişe sahip olup, tarihi kronoloji içerisinde çeşitli medeniyetlere yurt olmuştur. Zengin tarihi geçmişinin bir getirisi olarak, tarihi kültür varlıkları açısından da son derece zengin bir yurt köşesidir.

Milattan önceki asırlardan kalma eski yerleşim yerlerinde Neolitik devre ait, kromlek, menhir ve dolmen kalıntıları konur harabelerinde karşımıza çıkar. Toprak kale yerleşimleri, kurganlar ve Demir Çağı'na ait yapay mağara yerleşimleri yöre tarihi ve kültürü hakkında ipuçları veren somut verilerdir.

Arazi yapısının vadiler ve akarsularla parçalanmış ve dağınık bir yapılanma özelliğine sahip olması, kültür varlıklarının ve tarihi yerleşim yerlerinin de bir birinden uzak ve zıt istikametlerde olmasına vesile olmuştur. Yörenin önemli bir sınır kenti olması ve tarih boyunca önemli bir geçiş güzergahı hüviyeti taşıması burada çok sayıda savunma ve gözetleme yapısının inşasına vesile olmuştur. Savunma, gözetleme ve kontrol noktaları

mahiyetindeki önemli mevkiiler kale ve kulelerin inşasına zemin olmuştur. Yörede yer alan çok sayıdaki kale ve kulelerin, çevreyi en iyi gören noktalara ve önemli geçiş noktalarına hakim tepeler üzerine inşa edildikleri dikkati çeker. Bu savunma yapılarının genelde iki vadinin kesiştiği noktalarda, yerleşim yerlerine hakim konumdaki sarp ve müstahkem konulara inşa edildikleri dikkati çeker. Bu kale ve kulelerin çoğunluğunun Urartu alt yapılı olduğu ve mevcut durumlarının Selçuklu ve Osmanlı onarım ve eklemelerini yansıttığı görülür.

Yörede özellikle terk edilmiş eski yerleşim yerlerindeki Hristiyan mimarisine ait mabedlerin kalıntılarının çokluğu söz konusudur. Bunlar genellikle manastır, kilise ve şapel hüviyetindeki yapılardan kalma mimari unsurlardır. Tarih olarak genelde XI.-XII. yüzyıl mimari özelliklerini yansıtan yapıların Bagratlı Gürcü Krallığı ve Ortodoks Hristiyan Kıpçak Türklerince inşa edildikleri bilinmektedir.

Yöredeki zengin kültür varlığının önemli bir bölümünü, makalemize konu olan camiler oluşturmaktadır. Genellikle ahşap

tavanlı ve düzgün kesme taş duvarlı Osmanlı döneminden kalma cami örneklerinde özellikle minber, vaaz kürsüsü, mahfil ve tavan göbeklerinde Neo-Barok üslupta ahşap oyma işçilikle karşılaşılır. Yörenin zengin meşe ve çam ormanları ile kaplı olması, malzeme olarak ahşabın tercih edilmesini sağladığı gibi, zengin ahşap işçiliğini de beraberinde getirmiştir.

Yöredeki tarihi camiler, düzgün kesme taş işçilik ve ahşap tavanlı oluşları, ayrıca minber, vaaz kürsüsü gibi unsurları ve tavan göbeklerindeki ahşap oyma işçilikleri bakımından Ardahan, Artvin ve çevrelerindeki cami örnekleri ile de benzerlik göstermektedirler.

Posof ve çevresindeki genelde dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiş tarihi camiler, ahşap işçilikleri yanında, milli ve dini içerikli ikonografileri ile dikkati çeken kalem işi süslemeleri ile de göz doldurmaktadırlar.

Yörede yer alan konaklar genelde iki katlı olarak inşa edilmiş, alt katlar düzgün kesme taş, üst katlar bağdadi duvar tekniğiyle örülmüştür. Bu tip konakların yanı sıra Rus işgali yıllarında yöreye inşa edilen Baltık ve Kafkas üslubundaki düzgün kesme taş mimari örnekleri, yöre mimari kimliğini etkilemiştir.

Yörede parçalı ve dağınık arazideki akarsuların geçiş noktalarına köprüler inşa edilmiştir. Özellikle XIX. yüzyıl sonlarında Ruslarca Posof Çayı üzerine inşa edilen taş köprüler dikkat çekicidir.

Yöre kültür varlıklarının en zengin ve çeşitli örneklerini mezar taşları oluşturmaktadır. Bu mezar taşları form, motif ve ikonografi açısından tarihi Türk mezar taşı geleneğinin ve kültürünün, geçmişten Osmanlı'nın son dönemlerine kadar tüm izlerini barındırmaktadır.

Sonuç olarak, genel bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda Posof ve çevresi, doğası, iklimi, zengin bitki örtüsü ve tarihi geçmişi kadar, kültür varlıkları açısından da adeta bir müze niteliğinde, son derece zengin ve çeşitli somut kültür varlıklarını barındır-

maktadır. Bu vesileyle doğa ve kültür turizmine açılmayı çoktan hak eden şirin bir yurt köşemizdir.

KAYNAKÇA

- Aktemur, A. M. (2016). Posof ve Çevresindeki Tarihi Kültür Varlıkları, Erzurum.
- Aktemur, A.M.(2006). "Hanak Posof ve Çevre Köylerindeki Kültür Varlıkları", Serhat Kültür, Yıl: IV., (Temmuz-Ağustos), İstanbul, s. 6-9.
- Aktemur, A. M. (2017). "Posof Çevresindeki Mezarlıklar ve Mezar Taşları" The Journal of Academic Social Science Studies, Winter III 2017, Number 64, P.237-268.
- Aslanapa, O. (1972). Türk Sanatı I, İstanbul.
- Allen, W. E. D.- Muratoff, P. (1966) , Kafkas Harekatı: 1828-1921 Türk-Kafkas Sınırlarındaki Harplerin Tarihi, Ankara.
- Başar, F. (1977). Osmanlı Eyalet Tevcihatı, Ankara.
- Baştav, Ş. (2005). "Avrupa Hunları", Makaleler II, Ankara, s. 269-280.
- Brosset, M. (1849). Histoire de la Georgie(Gürcüceden Türkçeye çeviri),I. Partie, Petersbourg.
- Çetinkaya, H. (1992). Ardahan Tarihi, Ardahan.
- El Hüseyini, (1943). "Ahbarü'd-Devleti's Selçukiyye", (N. Lugal Çevirisi).
- Doğru, M. (1985). Yukarı Kür BoylarınınYer Adları Üzerine Bir Araştırma, İstanbul.
- Gündoğdu, H. ve Aktemur, A. M. (2000). Kaleler ve Kuleler Kenti Ardahan, Ankara.
- Halaçoğlu, Y., "Ardahan"mad. ,T. D. V. İslam Ansiklopedisi, C. III., s. 332-350.
- Kırgızıoğlu, M. F. (1953). Kars Tarihi, İstanbul.
- Kırgızıoğlu, M. F. (1990). Ardahan Armağanı, Ankara.
- Konukçu, E.(1999). Ardahan Tarihi, Ankara.
- Kökten, İ. K. (1944). "Orta Doğu ve Kuzey Anadolu'da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları", Belleten,C. VIII., s.

- 663- 678.
- Ocak, A. (2014). "Tarihi Süreçte Posof", Posof Araştırmaları, Ankara, s. 40-44.
- Sevim, A. ve Yücel, Y. (1990). Türkiye Tarihi, C. I, Ankara, s. 141-161.
- Sümer, F. (1976). Safevi Devleti'nin Kuruluşu ile Gelişmesinde Türkler'in Rolü, Ankara.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Aktemur, A. M. (2018). Posof ve Çevresindeki Tarihi Camiler, *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7447>, Number: 68 Summer I 2018, p. 235-255.